

משלי פרק י פסוק יג

בְּשִׁפְתַי נִבּוֹן תִּמְצָא חֲכָמָה וְשִׁבְט לְגִו חָסֵר לֵב:

ביאור הגר"א - משלי פרק י פסוק יג

בשפתי נבון תמצא חכמה כלומר בשפתי של הנבון תמצא החכמה שהוא הדרך הישר איך להתנהג את עצמו וגם תמצא בו השבט אשר לגיו חסר לב. שהנבון יודע דרך הטוב וגם יודע העונש של הרשעים שסרו אל דרך הרע. ונקראו חסר לב שזהו היפוך הנבון שהלב מבין. וזה שסר מן התורה ואינו רוצה להבין הוא חסר לב. (ונלע"ד שהיינו מפני שהבינה הוא הגבול להרצון שהוא החכמה ולכן משם דינין מתעריץ וזהו סוד תורה שבכתב ותורה שבע"פ והבינה הוא המבדיל בין טוב לרע שהוא תורה שבע"פ שהוא גדר מבדיל בין טוב לרע ובשפתי של הנבון תמצא הרצון וההעדר הרצון ששם השפתיים שפת הרצון והיפוכו ובזה תבין סוד שפתותיו שושנים ומ"ש באד"ז שבשפתיים הוא העיריץ קדישיץ והבן):

משלי פרק י פסוק יד

חֲכָמִים יִצְפְּנוּ דַעַת וּפִי אֲוִיל מַחְתָּה קְרוּבָה:

ביאור הגר"א - משלי פרק י פסוק יד

חכמים יצפנו דעת, כלומר החכמים אפילו מה שיודעין בשכלם ומשיגיין ולא הוציאו מפיהן הם שומרים שלא ישכחו. ופי אויל מחתה קרובה, אבל האויל שהוא ענף מפתי כנ"ל ואינו משים לבו על הסוף אפילו מה שרגיל היה בפיו אינו שם לבו לזאת ושוכח. ועוד חכמים יצפנו דעת - החכמים מסתירין מה שהם יודעין ואינם מגלין. אבל אויל אינו יכול להסתיר בלבו ומוציא תיכף מפיו, ועי"ז מחתה קרובה. (ושורש אויל נלע"ד מבוהל ועושה תיכף מה שעולה על לבו והוא משורש אולא והי' אינו מן השורש אלא נתוסף ולכן אולת הוא בלא י' ולכן הוא ענף מפתי):

משלי פרק י פסוק טו

הוֹן עֲשִׂיר קְרִית עֲזוּ מַחְתַּת דְּלִים רִישָׁם:

ביאור הגר"א - משלי פרק י פסוק טו

הון עשיר קרית עוזו. העשיר, עיקר ושורש עוזו הוא שיש לו הון. ולכן כאשר יזדמן עת צריכת המעות הם לו למעוז ואינו צריך למכור בשביל זה שאר דבר בזול. מחיתת דלים רישם. דל הוא מי שהיה עשיר ונתדלדל (ונלע"ד שהוא מלשון דל רב

מהכא כלומר שניטל ממנו עשרו) ומחיתתם הוא שאין להם בעת צרכם והם צריכין למכור על היזק ובזול.

והענין שהת"ח שלמדו הרבה, ותחת ידם הכל, שלא שכחו כלל ויודעין על בורין, זה ההון להם קרית עוז, שורש הענף, מלשון קירות לבו. וכאשר קשה להם במקום זה מתרצין ממקום אחר.

ומחיתת דלים רישם, כלומר ומה שאינם יודעין הדלים וקשה להם להבין, מפני רישם, שאינן יודעין הרבה. כמשחז"ל כל תלמיד שתלמודו קשה עליו מפני משנתו שאינה סדורה לו:

תענית דף ז עמוד ב

ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד [דף ח עמוד א] שלמדו קשה עליו כברזל, בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר [קהלת י'] "והוא לא פנים קלקל." מאי תקנתיה? ירבה בישיבה שנאמר [קהלת י'] "וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה." כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא. כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה ועייל לקמיה דרבי יוחנן. רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא.

רבא אמר אם ראית תלמיד שלמדו קשה עליו כברזל, בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים, שנאמר "והוא לא פנים קלקל." מאי תקנתיה? ירבה עליו רעים שנאמר "וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה," כל שכן אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא.

רש"י מסכת תענית דף ח עמוד א

שלמדו קשה עליו כברזל – שקשה לו מרוב קושיות – בשביל משנתו שאינה סדורה לו, ואינו זוכר מה כתיב בה, ולפיכך אינו יודע לפרק, אי נמי שגורסה בטעות, פוטר על החיוב ומחייב על הפטור, ומקשי עלה מדוכתא אחריתי, והכי משמע קרא: והוא לא, שאינו יודע שמועתו – מפני שפנים קלקל, שקלקל במשנה שהיא קודם לגמרא. ירבה בישיבה – שיסדירו בני הישיבה משנתם, שנאמר וחיילים – בין תלמידים, שהן חיילות חיילות.

ויתרון הכשיר – כשסידר משנתו מתחילה.

כנגד ארבעים יום שניתנה התורה – שתתקיים בידו, והדר עייל קמיה דרבי יוחנן, למיגמר גמרא.

כנגד תורה, נביאים, כתובים – שהן עשרים וארבעה ספרים.

שפנים קלקל – שהראה לו פנים רעות.

ירבה עליו רעים – לפייס הימנו, שיסבור לו פנים.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף ח עמוד א

מ' זמנין כנגד מ' כו'. בהא איכא טעמא דמשה נמי סדרן באותן מ' יום ולכל הפחות פעם אחת בכל יום. אבל כנגד כ"ד תורה נביאים וכתובים אין כאן טעם מבורר:

זוהר פרשת כי תשא דף קצ עמוד א

א"ר יוסי זכאה ארחא דא דזכינא להאי מלה, א"ל ממאן שמעת לה, א"ל יומא חדא הוינא אזיל בארחא ושמענא וחמינא ליה לרב המנונא סבא (נ"א לר' שמעון) דהוה דריש להאי קרא לרבי אחא. וכיון דשמענא חדינא ביה ונטירנא ליה צריר בכנפא דלבושאי דלא יתעדי מנאי לעלמין, א"ל ודאי מלה קדישא דא מנהירו דבוצינא קדישא אתנהיר, זכאה דרא דקיימי עלמא וסמכוי שריין בגויה, ואי אנת צרירת להאי מלה בקשרא חדא דלא יתעדי מינך, אנא אצורר לה בתלתין או בארבעין קשרין בכיסאי דלא יתעדי מינאי לעלמין.

פירושי סידור התפילה לרוקח [לד] ויברך דוד עמוד רג

ומרום על כל ברכה ותהילה את הוא ה' לבדך ידעת ברכה ותהילה הראויה לך, המלאך מטבע הברכות והתהילות והולכות בראש הכבוד שנ' קווצותיו תלתלים, וכת' ברכות לראש צדיק. אתה הוא לבדך יודע, ואפילו קושר קשרים אינו יודע.

דבש לפי לחיד"א ז"ל (מערכת מ' כלל מ')

בתלמוד בכמה מקומות [א"ה עיין מסורת הש"ס ברכות כ"ח א'] אמרו תנא מיניה ארבעים זימניה ודמיא ליה כמאן דמנח בכיסתיה, והפשוט בזה דמנין ארבעים זה של ארבעים הוא כנגד ארבעים יום שניתנה תורה כמו שאמרו בתענית" (ח' א').

ועוד אפשר כנגד ארבעים יום של יצירת הולד, וכנגדן ארבעים מלקיות כמו שאמרו במדרש בתנחומא [פרשת במדבר סימן כ"ג], ואפשר כנגד ד' יודין דשם ע"ב שמועיל לזכירה, ועיין מה שכתב בספר שאילת שלום (ד"נ ע"ב).

ומה שכתב הרב שאלת שלום שם על מה שאמרו [בכתובות כ"ב ב'] גבי שמואל בענין אמתלא תנא מיניה ארבעים זמנין, דארבעים פעם שאל מרב במעשים שאירעו לו ע"ש, לא שמיע לי, והפשוט הוא דזה סגולה דמלבד שלא ישכח אלא יהיה נגד עיניו תמיד להקשות ולתרץ וכיוצא, דהגם שהאדם יודע הדבר, אינו תמיד בין עיניו והסגולה שהיא מזומן תמיד, ולכן גם שמואל הוצרך לזה וזהו שאמרו "ודמיא ליה כמאן דמונח בכיסתיה". עכ"ל.

של"ה מסכת שבועות פרק נר מצוה

מח. ומי שרצונו ללמוד, יחזור תמיד לימודו, ויבין ויזכור.
כדגרסינן בפרק קמא דתענית דף ז' (ב): אמר ריש לקיש, אם ראית תלמיד חכם שתלמודו קשה עליו כברזל, בשביל משנתו שאינה סדורה הוא, שנאמר (קהלת י, י) 'והוא לא פנים קלקל'. מאי תקנתיה, ירבה בישיבה, שנאמר (שם) 'וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה'. כל שכן היכא דסדורה לו משנתו מעיקרא. ריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זימנין כנגד ארבעים יום שניתנה בהם תורה, ועייל קמיה דרבי יוחנן. רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה עשרין וארבעה זימנין, כנגד תורה נביאים וכתובים, ועייל לקמיה דרבא. ואם אינו חוזר בתלמודו, ישכחנו. כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין צט א), אמר רבי יהושע בן לוי, כל הלומד תורה ואינו חוזר, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר, לומד ומשכח דומה לאשה שיולדת וקוברת.

מט. ואדם יכול לחזור תלמודו אפילו מאה פעמים, ואינו נקרא עובד אלהים, כדגרסינן בפרק קמא דחגיגה דף ט' (ב): אמר ליה בן הא הא להלל, מאי דכתיב (מלאכי ג, יח) 'ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו', היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו לא עבדו. אמר ליה, עובד אלהים ולא עבדו תרווייהו צדיקי גמורי נינהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים למי ששונה מאה פעמים ואחד. אמר ליה, ומשום חדא זימנא יתירה קרי ליה 'לא עבדו'? אמר ליה, אין. צא ולמד משוק של חמרין, עשרה פרסי בזוזי, ואחד עשר פרסי בתרי זוזי. ומי שרגיל בחזרת לימודו, יהיו דברי תורה משוננים בפיו, ומזומן להשיב לכל שואל, כדגרסינן בפרק קמא דקידושין (ל א): תנו רבנן, 'ושננתם' (דברים ו, ז), שיהיו דברי תורה משוננים בפוך, שאם ישאלך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר, אלא אמור לו מיד, שנאמר (משלי ז, ד) 'אמור לחכמה אחותי את' וגו'.

נ. איתא במסכת ברכות דף ל"ח (ב): רבי חייא בר אבא כל תלתיין יומין מהדר תלמודיה קמיה דרבי יוחנן רביה. וזה לשון התוספות (ד"ה כל תלתיין): לאו דוקא כל תלמודא, אלא כל מה שהיה לומד כל שלשים יום, היה חוזר הכל לפניו ביום שלשים ואחד, עכ"ל.

נא. בסוף מסכת ברכות (סג ב): 'הסכת ושמע ישראל' (דברים כז, ט), הס ואחר כך כתת, כדרבא, דאמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יהגה. פירש רש"י, 'הס ואחר כך כתת', שתוק כמו 'ויהס כלב' (במדבר יג, ל), שתוק והאזין לשמועתך, עד שתהא שגורה בפוך, ואף על פי שאינה מיושבת לך, ואחר כך כתתנה, והקשה עליה מה שיש להקשות, ותרץ תירוצין עד שתתישב לך. 'יהגה', יעיין, עכ"ל. וכן הוא בפרק קמא דעבודה זרה (יט א), ומייתי לה מקרא (תהלים א, ב) 'כי אם בתורת ה' חפצו', והדר, 'ובתורתו יהגה'. ואמר רבא לגרוס אינש והדר לסבור, ואף על גב דמשתכחא ואף על גב דלא ידע מאי

קאמר, שנאמר (שם קיט, כ) 'גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת', עד כאן. וכך איתא במסכת שבת פרק במה אשה (סג א): אמר רב כהנא, כד הוינא בר תמני סרי שנין, הוה גמירנא ליה לכולא תלמודא, ולא הוה ידענא דאיך מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא, מאי קא משמע לך, דלגרוס אינש והדר לסבריה. פירש רש"י, דלגמר אינש לגרוס שמעתתא מרביה, ואף על גב דלא ידע לכולה טעמים, והדר לסבריה טעמים, דהא קשה ליה לרב כהנא ולא הוה ידע להאי טעמא, ותלמודיה הוה קים ליה מדהוה בר תמני סרי, עד כאן. מזה מוכח דלגמר אינש תחלה הרבה, ואחר כך יתרגל בעיון. ואשרי מי שיבחר ויוצא ידי שניהם, ונוהג כפי מה שראיתי נוהגין הרבה חכמים שלמים, דהיינו שלומדים בכל יום תלמוד משני מסכתות, מסכת אחת לומדים בו הרבה במרוצה בלי עיון גדול, ואחר כך מסכת אחרת לומדים בה מעט, ובעיון ופלפול וחידוד.